— పిల్లలమర్రి లీలావతి

"రామనాథంగారూ! నేను చెప్పిన ఫైలు తీసుకువచ్చారా?"

"సార్! ఆ ఫైలు పూర్తికాలేదు. ఆ సీట్లో క్లర్కు మీరు చెప్పిన దానికి వ్యతిరేకంగా నోట్ పుటప్ చేసింది."

"నేను వచ్చిన దగ్గర్నుంచి తీస్తో తోసే ఉన్నట్టున్నారు ఆవిడ."

"కావండి! రెండు రోజుల క్రితమే జాయిన్ అయింది, మీరు క్యాంపులో ఉన్నప్పుడు."

"నేను మీకు చెప్పి వెళ్ళాను కదా— భూషయ్యగారికి ఫేవరుగా రికమెండ్ చేయమని? అసిస్టెంటు ఇంజనీరు రిపోర్ట్ కూడా ఉంది కదా?"

"ఆ అమ్మాయికి చెప్పాను, సార్! కాని, అయిదారు సంవత్సరాల నుండి ఆ 'పోరంబోకు' హరిజనపేటవాళ్ళు పండించుకుంటున్నారు. వాళ్ళ పెర్మినెంటుగా పట్టా తెచ్చుకునేందుకు గవర్నమెంటుకి పిటిషన్లు కూడా పెట్టుకున్నారు. ఇప్పుడు మళ్ళీ మారుస్తే వాళ్ళ నోటి దగ్గర అన్నం తీసినట్టు అవుతుంది. కావాలంటే ఫైలు ట్రాన్స్‌ఫర్ చేసుకోండి, మీ ఇష్టం వచ్చినట్టు రాసుకోండి— అని ఫైలు నా టేబిలు మీద పారేసింది."

"సరే నేను మధ్యాహ్నం ఆఫీసుకి వస్తాను. మీరు వెళ్ళండి."

ఇంజనీరు శ్రీనివాసరావు ఆ ఊరికి కొత్తగా ట్రాన్స్‌ఫరయి వచ్చాడు. దొరికినప్పుడే నాలుగు రాళ్ళు వెనకేసుకుందా మనే తరహా కలవాడు. రెండు లక్షల కట్నంతో వచ్చిన భార్య, రాజకీయ చదరంగంలో మంత్రులను సైతం చేతిలో పెట్టుకోగలిగిన మామగారు గొప్పవాళ్ళ ఛాయలతో సొసైటీ అనబడే వంపులో విలాసాల ప్రేమలను ప్రసాదించాయి. ఇంతకన్న ఈ రోజుల్లో కావలసినవి ఏముంటాయి?

'ఉద్యోగం చేసుకుని బతికే ఆడదానికి కూడా ఇంత పొగరా?' అనుకున్నాడు శ్రీనివాసరావు.

మధ్యాహ్నం ఆఫీసుకి రాగానే విసురుగా తన గదిలోకి వెళ్లాడు శ్రీనివాసరావు.

రామనాథం వెళ్లాడు. "ఆ ఫైలు తీసుకుని రమ్మని చెప్పండి ఆ క్లర్కుని" అన్నాడు శ్రీనివాసరావు. . .

"మే ఐ కమిన్?"

"ఎస్!" తల ఎత్తకుండానే అన్నాడు శ్రీనివాసరావు ఏదో ఫైలు చూస్తూ.

"ఆ ఫైలు... శారదా! నువ్వా!"

"ఆ నేనే! బతికే ఉన్నానని ఆశ్చర్యంగా ఉందా?"

"లేదు నిన్ను మళ్ళీ చూస్తానని కలలోకూడా అనుకోలేదు."

"అవును, కలలోకూడా కనిపించకుండా చేశావు. కాని, నేను బతికే ఉన్నాను."

"అది కాదు! ఇన్ని రోజులు ఏమయ్యావు?"

"అంటే నన్ను గురించి వెతుకుతున్నావా? నీ పెళ్ళికి నన్ను శుభాకాంక్షలు అందజేయలేదనా?"

"శారదా! ప్లీజ్! అలా మాట్లాడకు. నేను చెప్పేది విను!"

"నువ్వు చెప్పేది వినటానికి నువ్వు నాకు ఏమీ కావు. నా స్వంత విషయాలు గురించి మాట్లాడే హక్కు నీకు లేదు. నువ్వొక ఆఫీసరువి. నేను నీ సబార్డినేటుని."

"నువ్వు ఎక్కడ ఉంటున్నావు?"

"ఈ ఊళ్ళోనే! ప్రస్తుతం ఈ ఆఫీసులోనే! ఇంకా చెప్పాలంటే నీ ఎదురుగా ఒక మామూలు క్లర్కుగానే నీ భార్యగా మాత్రం కాదు."

"శారూ! మాటలతో నన్ను చిత్రహింస చేయకు."

"అలా పిలిచే హక్కు నీకు లేదు!"

"ఆ పేరు నేను మరచిపోలేను, శారదా! నా కూతురి పేరు ఏమిటో తెలుసా? నీ పేరే!"

"ఓహో! నేను నీ కూతుర్ని, అమ్మమ్మను కాదు, నాయనమ్మను కాదు ఆ పేరు పెట్టటానికి."

"పోనీ, నువ్వు పెళ్ళి చేసుకున్నావా? మీ ఆయన ఏం పని చేస్తున్నారు?"

"నేను పెళ్ళి చేసుకున్నాను. నీ కోసం ఏడుస్తూ కూర్చోలేదు! మా వారు ఈ ఆఫీసులో ప్యూన్ మాత్రం కాదు. కనీసం నీ పోయిందని?"

"శారదా! నేను చేసిన పనికి ఎంతగా బాధపడ్డానో నీకు అర్థం కాదు. నేను ఏం జరిగిందో చెబుతాను."

"నువ్వేమీ చెప్పనక్కర్లేదు. సరే, ఫైలు సంగతికి రా! నా మాటకి ఇంక తిరుగు లేదు. నీ ఇష్టం వచ్చినట్టు చేసుకో! ఇదిగో ఫైలు. ఇప్పటికే గోడలకి చెవులు విని ఉంటాయి." శారద విసురుగా స్ప్రింగ్ డోర్ తెరుచుకు వెళ్ళిపోయింది. సీట్లోకి వచ్చి ఫైల్సు అన్నీ సర్దేసి బీరువాకి తాళం వేసుకుంది.

"సార్! నాకు గంట పెర్మిషను కావాలి. నేను ఇంటికి వెడుతున్నాను."

"అయ్యగారు ఉన్నారుగా— అడిగి వెళ్ళమ్మా!" అన్నాడు హెడ్‌క్లర్కు రామనాథం, ఆయన ఉండగా తను పెర్మిషను ఇస్తే బాగుండదు అనే ధోరణిలో.

"పరవాలేదు! ఒకవేళ ఉద్యోగంతీసేసినా బాధపడను. అడిగితే వెళ్ళానని చెప్పండి. మరచిపోయాను. ఆ ఫైలు 'అయ్యగారి' టేబిలుమీదే ఉంది" అంది అయ్యగారు అన్న మాటని వొక్కి పలుకుతూ.

ఈ హంగామా ఎవరికీ అర్థం కాలేదు. అప్పటికే అందరూ తమ పనులు మానుకుని ఆసక్తిగా చూస్తున్నారు. అప్పటికి శారద ఆ ఆఫీసుకి వచ్చి ఆరేళ్ళ పైన అవుతుంది. సీట్లలో మార్పు వచ్చినా ఆ ఆఫీసునుంచి మటుకు ఎక్కడికీ ట్రాన్స్‌ఫర్ అవలేదు. బాగా పనిచేస్తుంది. నిజాయితీగల మనిషి అని పేరు తెచ్చుకుంది. ఎవరితో ఎప్పుడూ చిన్న మాట పడలేదు. ఎంతో మర్యాదగల మనిషి అనుకునేవారు. ఈ హఠాత్పరిణామానికి అందరు విస్తుపోయారు. శారద వెళ్ళిన "షాక్"లో నుంచి తేరుకునేంతలోనే శ్రీనివాసరావు కారు దగ్గరకు వెళ్ళిపోయాడు.

రామనాథం హడావిడిగా కారు దగ్గరకు పరుగెత్తాడు, ఏమన్నా చెబుతాడేమోనని. కాని, శ్రీనివాసరావు ఒకసారి రామనాథం కేసి చూసి కారు స్టార్టు చేసి వెళ్ళిపోయాడు.

"నమస్కారం" అన్న రామనాథం మాటలు శ్రీనివాసరావుకి వినిపించలేదు.

"అయినా, ఆయనతో పేచీ తెచ్చుకోవెందుకండీ! ఏదో ఒకటి ఆయన చెప్పినట్టు రాసిపారేస్తే పోలే?"

"ఇలాటివాళ్ళు ప్రతి ఆఫీసుకీ ఒకళ్ళు ఉండాలయ్యా!" అన్నాడు రామనాథం కసిగా, భూషయ్య తనకేమీ ముట్టచెప్పలేదనే కోపంతో.

'అయిందయింది, పదండి పోదాం. సశేషం రేపు' అనుకుంటూ అందరూ ఆఫీసునుంచి బయలుదేరారు.

"ఏం శారదా! అప్పుడే వచ్చావేం? ఒంట్లో బాగాలేదా?" అడిగాడు శారద భర్త రఘునాథరావు.

"కొంచెం తల నొప్పిగా ఉంది" అంది.

"సరే, కాస్సేపు పడుకో. నే అలా లైబ్రరీ వరకు వెళ్ళి వస్తా."

పనిమనిషి కాఫీ తీసుకువచ్చింది. "పిల్లల్ని పార్కుకి తీసుకుపోతున్నానమ్మా" అంటూ పిల్లలు ఇద్దర్నీ తీసుకుని వెళ్ళింది.

'ఏమిటో నా ఖర్మ ఇక్కువేమి ఈ బాధ? వాడు మళ్ళీ కనిపించటం మొదలు

సాగర తీరంలో ... ఫోటో—ఎస్. మల్లారెడ్డి, మద్రాసు—600054

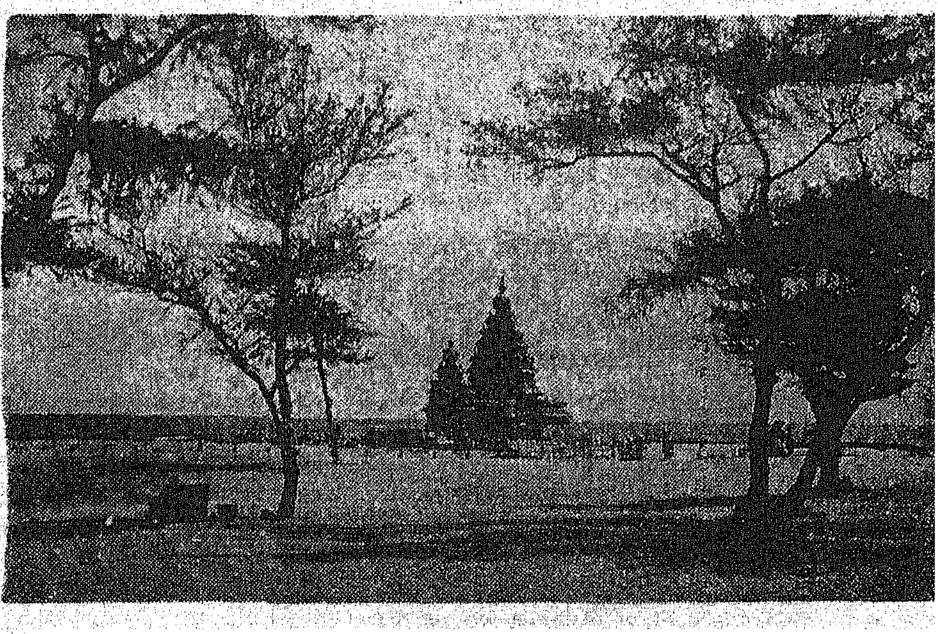

తున్న గాయాన్ని రేపినట్టయింది' అనుకుంది శారద.

శారదకి పది సంవత్సరాల వయస్సులో తండ్రి పోయాడు. చెల్లెలు, తమ్ముడు ఉన్నారు. ఉన్న ఊళ్లోనే ఎస్. ఎస్. ఎల్. సి. ఎలాగో పాసు అయింది. మంచి మార్కులతో పాసు అవటం వలన, పి. యు. సి. [illegible] చేసింది. వేరే ఊళ్లో పెట్టి చదివించే స్తోమతు లేక [illegible] బతిమాలింది కాంతమ్మ, శారద తల్లి. పి. యు. సి. పాసై బి. ఎ. లో చేరింది శారద.

శారద బి. ఎ. రెండవ సంవత్సరం చదువుతుండగా వాళ్ల పక్కవాటాలోకి వచ్చాడు శ్రీనివాసరావు. అప్పటికే శ్రీనివాసరావు బి. ఇ. పాసు అయి జూనియర్ ఇంజనీరుగా కొత్తగా ఉద్యోగంలో చేరాడు. ఒక్కడు ఉండటం వలన పిల్లలు ఎక్కువ కాలం అతని దగ్గరే గడిపేవాళ్లు. శారద మామయ్య గోపాలరావుకి చదరంగం అంటే చాలా ఇష్టం. శ్రీనివాసరావుకి కూడా చదరంగం ఆడటం బాగా రావటం వలన అతనికి గోపాలరావుతో బాగా పరిచయం కలిగింది. ఆదివారం వస్తే ఇక ఇద్దరు చదరంగం దగ్గర నుంచి కదిలేవారు కాదు. ఆ రోజు వాసు భోజనం ఇంట్లోనే. శ్రీనివాసరావు ఒక సంవత్సరంలో ఆ కుటుంబంలోని వ్యక్తిగా మారిపోయాడు. శారద అప్పటికే మూడవ సంవత్సరంలోకి వచ్చింది. పిల్లలతో కలిసి సినిమాలకు వెడుతూండే వారు. ఇంట్లో ఏమైనా వస్తువులు అవసరం అయితే ఇద్దరు కలిసి బజారుకి వెళ్లేవారు. వాసుతో మరీ చనువుగా ప్రవర్తిస్తున్నానేమో అనుకునేది శారద.

ఒక రోజు భోజనం చేసి చదువుకోడానికి పుస్తకం తీసుకుంది.

"శారదా!"

"ఏం మామయ్యా?"

"నువ్వు చదువుకున్న పిల్లవి. నువ్వు తప్పు చేస్తావని నేను అనుకోను. కాని, వాసుతో అంత చనువుగా తిరగటం మంచిది కాదమ్మా! అతని కులగోత్రాలు, సంప్రదాయం అన్నీ మనకి సరిపోయినా, అతనిని కొనగల డబ్బు మనకు లేదు. నేను అన్ని వివరాలు కనుక్కున్నాను. వాళ్ళవాళ్లు చాలా పెద్ద సంబంధాలు చూస్తున్నారు."

"అలాగే, మామయ్యా! నువ్వు చెప్పింది అర్థమయింది. నేను తప్పు చేసి ఉంటే క్షమించు, మామయ్యా!"

"క్షమించటానికి ఏముందమ్మా! ఆడపిల్లవి కాబట్టే మన పరిధిలో మనం ఉండాలని చెప్పాను. బాగా చదువుకో!"

ఆ రోజు నుండి వాసుకి కొంచెం దూరంగా తిరగటం అలవాటు చేసుకుంది. అతను ఏమైనా అడిగినా ముక్తసరిగా జవాబిచ్చేది. శారదలో ఈ మార్పుకి కారణం ఏమిటో వాసుకి అర్థం కాలేదు. ఆ రోజు ఆదివారం. అందరూ కేరమ్సు ఆడుతున్నారు.

"ఏయ్, శారదా! నువ్వుకూడా రా! పోయినసారి ఓడిపోయావని ఆటకి రావటం మానేసింది. చూడండి, ఎంత ఉడుకుమోతు పిల్లో!" గోపాలరావుగారికి ఫిర్యాదు చేశాడు వాసు.

"వాసూ! నువ్వు ఏమీ అనుకోవనే ఉద్దేశంతోనే మాట్లాడుతున్నాను. శారదకి తండ్రి లేడు. నీకు తెలుసు. మాది మధ్యతరగతి కుటుంబం. నువ్వు శారదతో చనువుగా తిరగటం మాకు శ్రేయస్కరం కాదు. అది నా ఇంట్లో ఉంది కాబట్టి, దాని బాధ్యత నాది. పెళ్లి కావలసిన పిల్ల. నీకు మీవాళ్ళు సంబంధాలు చూస్తున్నారని తెలిసింది. అన్ని విషయాలు ఎలా ఉన్నా, కట్నం విషయంలోమటుకు మీతో మేము తూగలేము. అందుకనే శారదని ఎక్కువ ఆశలు పెంచుకోవద్దని చెప్పాను."

"క్షమించండి! నేను ఈ విషయం చాలా రోజుల నుండి ఆలోచిస్తున్నాను. మా వాళ్లకి చెప్పి తరవాత మీతో చెప్పవచ్చునని అనుకున్నాను. నేను శారదని పెళ్లి చేసుకుంటాను. మా వాళ్లకి ఇష్టం లేకపోయినా నేను తప్పకుండా శారదని చేసుకుంటాను."

"చాలా సంతోషం, బాబూ! నువ్వు ఇంకొకసారి ఆలోచించి ఒక నిర్ణయానికి రా. నువ్వు కట్నం లేకుండా పెళ్లి చేసుకోవాలనే దురాశ మాకు లేదు. కాని, మేము కట్నం ఇవ్వలేము. మా పరిస్థితి అంతే! మా వల్ల మీ కుటుంబంలో ఎలాటి కలహాలు రాకూడదు."

"నేను అన్నీ ఆలోచించుకునే ఈ నిర్ణయానికి వచ్చాను. నన్ను అనుమానించకండి."

"సరే, నీ ఇష్టం! నీకు సెలవున్నప్పుడు వెళ్లి మీ వాళ్లకి చెప్పు. తరవాత భగవంతుడి దయ."

అనుకోకుండా వాసుకి ట్రాన్స్‌ఫర్ వచ్చింది. వెళ్ళే రోజు వాసుని భోజనానికి పిలిచారు గోపాలరావుగారు.

"నేను జాయిన్ అయి సెలవు తీసుకుని మా ఊరు వెడతాను. శారద పరీక్షలు అయేలోగా అన్ని విషయాలు చెబుతాను. మీరు ఏమీ అనుమానం పెట్టుకోవద్దు" అన్నాడు వాసు.

వాసు వెడుతూంటే గుమ్మందాకా వచ్చింది శారద.

"చూడండి, గోపాలరావు గారూ! మీ మేనకోడలు ఫెయిలే అయితేమాత్రం చేసుకోను. జాగ్రత్తగా చదవమనండి." నవ్వుతూ సెలవు తీసుకుని వెళ్లిపోయాడు.

ఆ రోజు ఇల్లంతా ఏదో వెలితిగా ఉన్నట్టు అనిపించింది శారదకి.

శారదకి పరీక్షలు అయిపోయాయి. ఆ రోజే వాసు వచ్చాడు.

"మీతో ముఖ్య విషయం మాట్లాడాలి. నేనంటే మీకు పూర్తిగా విశ్వాసం ఉందని అనుకుంటాను" అన్నాడు వాసు గోపాలరావుతో.

"చెప్పవయ్యా! ఈ ఉపోద్ఘాతం ఎందుకు? ఈ పెళ్లికి మీ వాళ్లు ఒప్పుకోలేదు. అంతేనా? నేను పెళ్లి చేసుకోలేనని అంటావు. నేనేమీ అంత ఆశలు పెట్టుకోలేదు!" గోపాలరావుగారు తేలిగ్గా అనేశారు.

"మా వాళ్లు ఒప్పుకోని మాట నిజమే. కాని, నేను శారదని తప్పకుండా చేసుకుంటాను. మీరుమాత్రం పూర్తి సహకారం ఇవ్వాలి."

"ఏమిటది?!"

"మా వాళ్ళకి తెలిస్తే ఈ పెళ్లి జరగదు. మీకు అనంతరావు తెలుసనుకుంటాను — జిల్లా పరిషత్ ప్రెసిడెంటు. ఆయన కూతుర్ని మాట్లాడారు. నేను వెళ్లేసరికి అన్ని నిర్ణయాలు జరిగాయి. మా వాళ్ళ బలవంతం మీద ఆ అమ్మాయిని కూడా చూశాను. నేను చేసుకోనని మా వాళ్లకి చెప్పాను. కాని ..."

"ఆగిపోయావే. చెప్పు."

"మీరు నాలుగు రోజుల లోపల ముహూర్తం పెట్టించండి. ఏ ఊళ్లోనైనా రహస్యంగా ఏర్పాట్లు చేయించండి. నేను ఆ రోజుకి అక్కడికి వస్తాను."

"బాబూ! నువ్వు చెప్పేది జరగని పని. అన్ని నిర్ణయాలు అయాయి అంటున్నావు. నాకేమీ నచ్చలేదు."

"నా మాట నమ్మండి. నేను మా ఊరు నుంచి వచ్చి అప్పుడే పది రోజులు అయింది. మా నాన్న నాకు ఏమీ ఉత్తరం రాయలేదు. ఆయన ప్రస్తుతానికి ఊరుకున్నారనే అనుకుంటాను. పెళ్లి అయిపోతే తరవాత ఆయన ఏమీ అనలేరు. నా మాట నమ్మండి. మా అమ్మ మీద ప్రమాణం చేసి చెబుతున్నాను. నేను మిమ్మల్ని మోసం చెయ్యను."

"అయితే సరే! నువ్వు అంత ధైర్యంగా చెబుతున్నావు కాబట్టి అన్నవరంలో అన్ని ఏర్పాట్లు చేస్తే బాగుంటుంది."

ఆ రోజే ముహూర్తం పెట్టించారు. ఇంక నాలుగు రోజులే వ్యవధి ఉంది.

"నేను ముహూర్తం రోజు పొద్దుటే వస్తానండి. సాయంత్రం కదా లగ్నం? మీరు ఏమీ అనుమానాలు పెట్టుకోకండి." వాసు వెళ్లిపోయాడు.

ఒక రోజు ముందుగానే గోపాలరావు వెళ్లి అన్ని ఏర్పాట్లు చేశారు. రాత్రి లగ్నం అనగా అందరూ ఉదయానే

ఆశల నేత్రాలు

మనిషి ఘర్మజలం తాగి నేల చల్లబడే
మధురాతి మధుర శుభదినం కోసం
ఉదయిస్తా ఆశల నేత్రాలతో!
ఉద్యమిస్తా క్రాంతి పతాకాలతో!!

* * *

ఇలాతలం ప్రసవించిన పాలకంకులతో
కలకలలాడే ప్రగతిపథం వైపు
ఆశావాదినై ఎదురు వెళతాను!
ఆశాకిరణమై ప్రసరిస్తాను!!

* * *

కొండరాళ్లను గుండకొట్టే జనం
గుండె విడిచే ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసాలకు
జ్ఞానస్పర్శను ఆవహింపజేసి
సమాజానికి నౌబత్ నగారా వినిపిస్తాను!

—ఎల్లోరా

అన్నవరం వచ్చారు. శారదని అక్కడే పెళ్ళికూతురు చేశారు. పది గంటలు అయింది. కాని, వాసు రాలేదు. అందరికి కంగారుగా ఉంది. గోపాలరావు గారికి ఏమీ తోచలేదు. అలా బస్సు స్టాండు వైపు బయలుదేరారు.

"ఏమోయ్, గోపాలం, ఇలా వచ్చా వేమిటి?" గోపాలరావు గారి స్నేహితుడు కనిపించాడు.

"ఏం లేదు. వ్రతం చేసుకుందామని వచ్చాము. నువ్వు ఎక్కడి నుంచి వస్తు న్నావు?"

"అదే, నీకు తెలియదా? మా ఇంట్లో ఉన్న శ్రీనివాసునికి విశ్వ విజయుడితో పెళ్ళి అయింది. అక్కడి నుంచే వస్తున్నాను. నీకు శుభలేఖ అయినా వెయ్యలేదా? భలేవాడే! బస్సు బయలుదేరుతోంది, వెళతా."

"గోపాలరావుగారి మీద్ను విరిగి మీద పడినట్లయింది. యాంత్రికంగా వాళ్ళు ఉన్న సత్రం వైపు నడిచాడు.

"ఏమయిందిరా, గోపాలం, అలా ఉన్నావు?" శారద తల్లి ఆత్రంగా అడిగింది.

"అంతా అయిపోయింది. నేను భయ పడినంతా జరిగింది. వాసు పెళ్ళి రాత్రే అయిపోయింది."

అందరూ శిలాప్రతిమ లయారు. ఏమి వింటున్నారో వాళ్ళకే అర్థంకాలేదు. తలో మూలా కూర్చుండిపోయారు. కొంతసేపటికి గోపాలం తేరుకున్నాడు.

"అయిందేదో అయిపోయింది. సామాను సర్దెయ్యండి. ఎవరికీ తెలియకుండా వెళ్ళిపోవటం మంచిది. ఇంకా ఎవరైనా తెలిసినవాళ్ళు కనిపించవచ్చు."

పక్కనే ఉన్న గదిలోకి శారద వెళ్ళింది. అయిదు నిమిషాలలో వచ్చింది.

"మామయ్యా, ఇంక వెళదామా?"

అందరూ ఉలిక్కిపడి శారదని చూశారు. పొద్దున్న పెట్టిన కళ్యాణం బొట్టు, పువ్వుల జడ ఏమీ లేవు. మామూలుగా తయారయింది.

తల్లి భావురుమంది. అత్తయ్య ఏడ్చింది.

"తల్లీ! ఎంత పని జరిగిందమ్మా!" మామయ్య శారద మొహం చూడలేక పోయాడు.

కొంచెంసేపట్లో గది ఖాళీచేసి, బస్సు చేరుకున్నారు సాయంత్రానికి.

శారదని, పిల్లల్ని తీసుకుని ఇంటికి వెళ్ళింది శారద తల్లి.

రిజల్ట్సు వచ్చాయి. శారద పాస్ అయింది. విశాఖపట్నం వచ్చింది.

"మామయ్యా, ఉద్యోగం చేద్దామని అనుకుంటున్నాను."

"మంచిదేనమ్మా! నీకు టైపు, షార్ట్‌హాండు కూడా వచ్చు కదా? పి. డబ్ల్యు. డి. ఆఫీసులో ఖాళీ ఉందిట, నేను ఇదివరకే కనుక్కున్నాను."

ఆఫీసులో జాయినయింది. పబ్లిక్ సర్వీసు కమిషన్ పరీక్ష కూడా పాసు అయింది. ఇంక ఉద్యోగంలో స్థిరపడ్డట్టే అను కుంది శారద.

వాసు ఏమయ్యాడో ఎవరూ కనుక్కో లేదు. గోపాలరావుది సెంట్రల్ గవర్న మెంటు ఉద్యోగం. అతనికి ఢిల్లీ ట్రాన్స్ ఫరయి వెళ్ళిపోయాడు. శారద విశాఖ పట్నం నుంచి ట్రాన్స్‌ఫర్ చేయించు కుని వచ్చేసింది. అయిదు సంవత్సరాలు గడిచిపోయాయి. తల్లి ఎప్పుడైనా పెళ్ళి మాట ఎత్తినా, చాలా నిర్లిప్తంగా జవాబు ఇచ్చేది. తల్లి ఏడిస్తే ఒక్క మాటే అనేది. "నేను జీవితం బతకాలని అను కున్నా పెళ్ళి మాట మాత్రం నాముందు తేకు. ఆ ముచ్చట ఎప్పుడో అయిపోయింది దమ్మా!" తల్లి కుమిలిపోయేది.

ఆఫీసునుంచి బయలుదేరిన శ్రీనివాస రావు ఇంటికి వెళ్ళాడు. లలిత అప్పటికే తయారయింది.

"ఈ రోజు డాన్సు ప్రోగ్రాంకి వెళదామని అనుకున్నాం కదా? త్వరగా రండి."

"నేను రాను, లలితా! నాకు తల నొప్పిగా ఉంది. నువ్వు వెళ్ళు."

"నేను వెళుతున్నాను." కారు వెళ్ళిన శబ్దం వినిపించింది శ్రీనివాస రావుకి.

'శారదను వంచించాను. శారద దృష్టిలో నేనొక మోసగాణ్ణి' అనుకున్నాడు శ్రీనివాసరావు.

కాని, ఏ పరిస్థితులలో తను చిక్కు పడ్డాడో శారదకి తెలియదు. ఆ రోజు ముహూర్తం నిర్ణయించుకుని వెళ్ళేసరికి గుమ్మంలో కారు ఉంది. మామయ్య గదిలో కూర్చుని ఉన్నారు.

"ఏరా, వాసూ, ఎక్కడకు వెళ్ళావు? నీకోసం నిన్నటి నుండి చూస్తున్నాను. ఎందు పెట్టి వెళ్ళావు అన్నారు. నువ్వు అర్జంటుగా ఇంటికి బయలుదేరాలి."

"అంత అర్జెంటు ఏమి వచ్చింది?"

"మా అమ్మకి ఒంట్లో బాగాలేదు" అన్నారు.

"ఏమయింది?" ఆత్రంగా అడిగాడు.

"అంత కంగారు ఏమీ లేదు. బయలుదేరు!"

నిజంగా తల్లికి బాగాలేదేమో అను కున్నాడు. కాని, తండ్రి ఆడిన నాటకం అని ఇంటికి వెళ్ళేవరకు అనుకోలేదు. ఇంటి ముందర పెద్ద పందిరి. బాండు వినిపిస్తుంది. ఇంటి నిండా చుట్టాలు. ఆడవాళ్ళందరు పట్టుచీరలు కట్టుకుని పేరంటం పిలవటానికి బయలుదేరు తున్నారు. మగవాళ్ళందరూ పీట చివర నిలబడి త్వరగా రండని ఆడవాళ్ళని కేకలే స్తున్నారు.

"అమ్మా! ఏమిటి ఇదంతా?" గట్టిగా అరిచాడు వాసు.

వాసు తల్లి వాసు చెయ్యి పట్టుకుని మేడపైకి లాక్కుని వెళ్ళింది. అప్పటికే అందరూ ఆశ్చర్యపోతున్నారు.

"అమ్మా! నేను చేసుకోనని చెప్పాను కదా! నాకు తెలియకుండా నా పెళ్ళి ఎలా చేస్తారు?"

"వాసూ! గట్టిగా అరవకు. అందరూ వింటారు!"

"అమ్మా! నేను ఇప్పుడే వెళ్ళి వాళ్ళకు చెప్పేస్తాను— నాకు ఈ పెళ్ళి వద్దు అని."

"వాసూ! అందరి ముందు మమ్మల్ని అప్రతిష్ఠపాలు చెయ్యకు. రేపే లగ్నం. రాత్రికి మనం బయలుదేరి వెళ్ళాలి."

"అమ్మా! నేను చెప్పాను కదా! నన్ను ఎందుకు బాధపెట్టాలి?"

"ఒరే, వాజమ్మా! నోరు మూసుకో. నీ మంచి చెడ్డలన్నీ మాకు తెలుసు. నోరు మూసుకు రా! రెండు లక్షల కట్నం చేదా?"

"నాన్నా! కట్నం ఒక్కటే కాదు పెళ్ళికి ముఖ్యం."

"నోరు ముయ్యవోయ్! ఏం, పిల్లకి కొంచెం చదువు తక్కువ, పెద్ద అంద గత్తె కాదు. అంతేనా? ఒరేయ్! చదువు, అందం ముఖ్యం కాదురా, వెర్రి నాన్నా! ఈ రోజులలో డబ్బు, హోదా— ఇవే కావాలి. ఈ రెండూ లేకపోతే నువ్వు చిల్లిగవ్వకు పనికిరావు."

"నాన్నా! నువ్వు ఆస్తి ఇవ్వకపోయినా నేను ఉద్యోగం చేసుకుని బతగ్గలను. నేను ఈ పెళ్ళి చేసుకోను!"

"ఒరే, చవటా! నువ్వు ఏం చదివితే ఎవడి క్కావాలిరా? ఈ రోజులలో మినిస్టర్లు అందరూ చదువుకున్న వాళ్ళే ఉంటావా? వాళ్ళకి ఆ హోదా ఎక్కడ నుంచి వచ్చింది? డబ్బు తెచ్చిపెట్టింది. వాళ్ళ వెంట మా చదువుకున్న ఆఫీసర్లు అంతా గొర్రెల్లా తల వంచుకుని ఫైలు పుచ్చుకుని వెనకాల పరుగెడతారు. నేను ఏం చదివాను చెప్పు? ఆ రోజులలో ఎనిమిదో క్లాసు పాసు అయాడు మా మామ. మరి జిల్లా పరిషత్తు చెయి ర్మన్ చెయ్యటంలేదా? ఎలా వచ్చింది హోదా? డబ్బు. ఇప్పటికే చాలా టై మయింది. నువ్వు లేచే, పద. వాడి సంగతి నీ తమ్ముడికి వదిలేశామలే, గుమ్మం దిగనీడు."

"నాన్నా! నీకు ఎన్నిసార్లు చెప్పాను? నన్ను బయటికి పోనివ్వండి."

"వాసూ! నీకు ఆఖరిసారిగా చెబు తున్నాను. నువ్వు గడప దాటి వెళ్ళావంటే రేపటికి ఇంట్లో ఉండేది మా శవాలే. మా అమ్మ, నేను బ్రతికి ఉండాలంటే నేను చెప్పినట్లు విను. లేకపోతే నేను చెప్పానుగా?"

తల్లి, తండ్రి—ఇద్దరు వెళ్ళిపోయారు. అనుకున్న ముహూర్తానికి పెళ్ళి అయిపో యింది. తిరుపతి మొక్కులని, హనీ మూన్ అని రెండు నెలల వరకు శ్రీనివాస రావుని కదలకుండా కట్టుదిట్టం చేశాడు తండ్రి. ఇంక ఫరవాలేదు, మన లోకంలో పడి ఉంటాడని తల్లి, తండ్రి తృప్తిగా నిద్రపోయారు. శ్రీనివాసరావు విశాఖపట్నం వెళ్ళే ప్రయత్నం చేయ లేదు. ఏమని చెప్పగలడు శారదకి? ఏమి చెప్పినా వాళ్ళు నమ్మరు.

పది సంవత్సరాలు గడిచిపోయాయి. శ్రీనివాసరావు [illegible]తో మనిషి

తలపోత

చిత్రం—పి. ఆగాచార్య, కరీంనగర్

అయ్యాడు. డబ్బు, హోదా, పరిసరాలతో బాటు శ్రీనివాసరావు మారిపోయాడు.

'రేపు కనుక్కోవాలి, శారద ఎక్కడ ఉంటూందో! అయినా, తన పిచ్చిగాని శారద నమ్ముతుందా?' అనుకున్నాడు. కాని రాత్రంతా నిద్ర పట్టలేదు. ఆలోచిస్తూనే ఉన్నాడు. చివరికి ఒక నిశ్చయానికి వచ్చి పడుకున్నాడు. 'శారదకి తనవల్ల అపకారం జరగకూడదు' అనుకున్నాడు.

రఘునాథరావు రాత్రి ఎనిమిది గంటలకి ఇల్లు చేరాడు. పిల్లలు పడుకున్నట్లున్నారు తల్లి, పనిమనిషి, అరుగు మీద కూర్చుని కబుర్లు చెప్పుకుంటున్నారు శారద అలికిడి ఎక్కడో విని పించలేదు.

“అమ్మా! శారద ఎక్కడికైనా వెళ్ళిందా?”

“లేదురా! పడుకుంది.”

లోపలికి వెళ్ళాడు. “శారదా, ఒంట్లో బాగాలేదా?”

“దయచేసి ఈ రోజుకి నన్ను మాట్లాడించవద్దు. నేను భోజనం చెయ్యను. మీరు భోజనం చేసెయ్యండి.”

ఏదో అనబోయాడు రఘునాథరావు.

“ప్లీజ్! నన్ను విసిగించకండి. లైటు ఆర్పేసి మీరు వెళ్ళిపొండి.”

రఘునాథరావుకి ఏమీ అర్థంకాలేదు. పెళ్ళయిన నాటి నుండీ ఒక్క రోజు కూడా విసుక్కుని ఎరగదు. ఏమైంది శారదకి ఈ రోజు? తల్లి భోజనానికి పిలవటంతో వెళ్ళాడు. “శారదకి వడ్డించు, నాకు భోజనం పెట్టు” అన్నాడు.

“నేను వెళ్ళి తీసుకువస్తా నుండు. హాయిగా పడుకున్న ఉండమంటే ఉండదు.” తల్లి వెళ్ళిపోయింది.

“వద్దమ్మా, దాన్ని విసిగించవద్దు.”

రఘునాథరావుకి పడుకున్నా నిద్ర రాలేదు. వెళ్ళి అరుగు మీద కుర్చీలో కూర్చున్నాడు. శారద ఎలాంటి విచిత్ర పరిస్థితులలో జీవితంలో ప్రవేశించిందో గుర్తుకు రాసాగింది. అప్పటికి చిన్న చిన్న కాంట్రాక్టు పనులు చేస్తూ ఉండేవాడు. శారద ఆ సెటులోనే ఉండేది. ఎప్పుడైనా బిల్స్ పాస్ అయితే మిగతా వాళ్ళతోబాటు శారదకి కూడా ఏదైనా ప్రజంటేషను ఇవ్వబోయేవాడు. కాని, తీసుకోనని నిష్కర్షగా చెప్పేది. “మీలాంటి వాళ్ళు ఉండబట్టే దేశం పాడయిపోయింది” అని నవ్వేది. ఒకసారి కాంట్రాక్టులో చాలా లాభం వచ్చింది. డబ్బు ఇస్తే ఎలాగా తీసుకోదు. ఎలాగైనా శారద ఇంటికి వెళ్ళయినా ఇవ్వాలి అనుకున్నాడు. సంక్రాంతి పండుగకు చీర, పళ్ళు తీసుకుని ఇంటికి వెళ్ళాడు. తనని చూసి శారద నివ్వెరపోయింది. సంచీ లోంచి తీసి చేతికి ఇచ్చాడు.

“కూర్చోండి.”

శారద తీసుకోలేదు. “నాకు ఇలాంటివి నచ్చవని మీకు తెలుసు. అందుకనే రేపు ఫస్టు నుంచి ఆ సీటు మార్పించు కుంటున్నాను.”

“ఇదే నా ఆఖరి కాంట్రాక్టు. నేను ఇంకు కాంట్రాక్టు తీసుకో దలుచుకో లేదు. మీరు ఆ సీటులో ఉండగా నావి చాలా బిల్స్ పాసు అయ్యాయి. కాని, మీరు ఎప్పుడూ ఏమీ తీసుకోలేదు. నేను కాంట్రాక్టరుగా మీకు ఇచ్చే ఆఖరి కానుక. లంచం మాత్రం కాదు.”

“ఏం? ఎందుకని మానేశారు?”

“రోజుల్నిబట్టి మోసం చేయనిదే లాభం రాదు. ఆ లాభాలు రావటానికి అందరి కాళ్ళు పట్టుకోవాలి. డబ్బు ఖర్చు పెట్టాలి. వీటికన్న వ్యవసాయం చేసుకుంటే నయమనిపించింది.”

“మీరు ఎలాగూ మానేస్తున్నారు, చివరి సారిగా మీ దగ్గర నుండి ఆ పాపిష్టి డబ్బు తీసుకునే అవకాశం కల్పించకండి.”

“శారదా! నన్ను క్షమించండి. నేను కేవలం ఈ కాంట్రాక్టు డబ్బులనే బ్రతకటం లేదు. నిన్ననే ధాన్యం అమ్మాను. ఆ డబ్బులోంచి కొన్న చీర ఇది. మీకు లంచంగా ఇవ్వటం లేదు. దయచేసి తీసుకోండి.”

ఇదంతా వింటున్న తల్లి బయటికో వచ్చింది. “తీసుకో, అమ్మా — అంత బతిమాలుతున్నాడు అబ్బాయి.”

చివరికి శారద తీసుకోక తప్పలేదు.

“థాంక్స్! ఇప్పటికైనా దయ తల చారు.” నవ్వుతూ వెళ్ళిపోయాడు.

ఆఫీసులో ఏదైనా పని ఉండి వెళ్ళినప్పుడు శారదని పలకరిస్తూ ఉండే వాడు. ఒక రోజు శారద కనిపించలేదు సీటులో. “ఆవిడ రాలేదండి. సెలవు పెట్టారు. పాపం! ఈ రోజు ప్రొద్దుటే ఆవిడ తల్లి పోయారు.”

పాపం! తల్లి, తండ్రీ లేని దౌర్భాగ్యురాలయింది. ఏమైనా సహాయం కావాలేమోనని వెళ్ళాడు. వెళ్ళేసరికి చుట్టు పక్కల జనం ఉన్నారు. తనే కలగజేసుకుని అన్ని పనులు పూర్తి చెయ్యవలసి వచ్చింది.

“మీ ఋణం తీర్చుకోలేను! ఈ రోజు చాలా డబ్బు ఖర్చయి ఉంటుంది. రెండు, మూడు రో[illegible]” అంది [illegible].

అంత [illegible] లయ్యాయి అభిమానానికి [illegible] లోనే.

“ఫరవాలేదు! [illegible] సాయం [illegible] మీకు [illegible] కష్టం [illegible] డబ్బు [illegible] రాదు. నేను మీ దగ్గర [illegible] పోతానా ఆ డబ్బు? [illegible].”

రఘునాథరావు [illegible] గంటకి [illegible] వరకు [illegible] అన్నం పెట్టి [illegible].

“అమ్మా, [illegible] రఘునాథరావు [illegible] పంపారు. ఈ రాత్రి [illegible] ఉన్నారు. [illegible]! [illegible] బువ్వ తి[illegible]. [illegible]! [illegible] ఉండి.”

[illegible] చేసి [illegible] కంచాలలో అన్నం పెట్టింది. [illegible] రెండు [illegible] కులు తిన్నారు. [illegible] మీద [illegible].

ప్రొద్దుటే ఎనిమిది [illegible] రఘునాథ రావు [illegible].

“మీరు [illegible] చాలా శ్రమ [illegible]. మీ ఋణం తీర్చుకో[illegible] ఉంది.”

“ఫరవాలేదు. నేనే మీకు క్రితం జన్మలో ఋణపడి ఉండవచ్చు. ఈ జన్మలో తీర్చుకుంటున్నానని అనుకోండి.”

శారదకి నవ్వు వచ్చింది. “మీకు మంచితనంతోపాటు మాటకారితనం కూడా ఇచ్చాడు దేవుడు.”

“నన్ను అట్టే పొగడకండి. గర్వం వచ్చి మంచివాడిని చెడ్డవాడినయిపోతాను. మీ వాళ్ళు ఎవరైనా వస్తారా? ఎవరికైనా ఉత్తరాలు రాస్తారా?” అడిగాడు రఘునాథరావు.

“లేదండి! ఎవరికి ఉత్తరాలు రాయ లేదు. నెమ్మదిగా రాయవచ్చు. మా అమ్మ తరఫున ఉన్నది మామయ్య ఒక్కడే. ఢిల్లీలో ఉన్నాడు. మా నాన్న తరఫు బంధువులు వచ్చినా సహాయం చేయగలిగే వాళ్ళు ఎవరూ లేరు. అయినా, వాళ్ళు చేసే సహాయమూ ఏమీ లేదు! మా బ్రతుకులు మేము చూసుకో వలసిందే!”

“ఎన్ని రోజులు సెలవు పెడదామని అనుకుంటున్నారు?”

“పది రోజులు పెడదామని అనుకుంటున్నాను.”

“మీరు ఒక నెల సెలవు పెట్టండి. మీ చెల్లెలికి, తమ్ముడికి ఎలాగా వేసవి సెలవులు కదా?”

“నెల రోజులు సెలవు పెట్టి నేను చేసేది ఏముంది? ఆఫీసులో పలుగురిలో

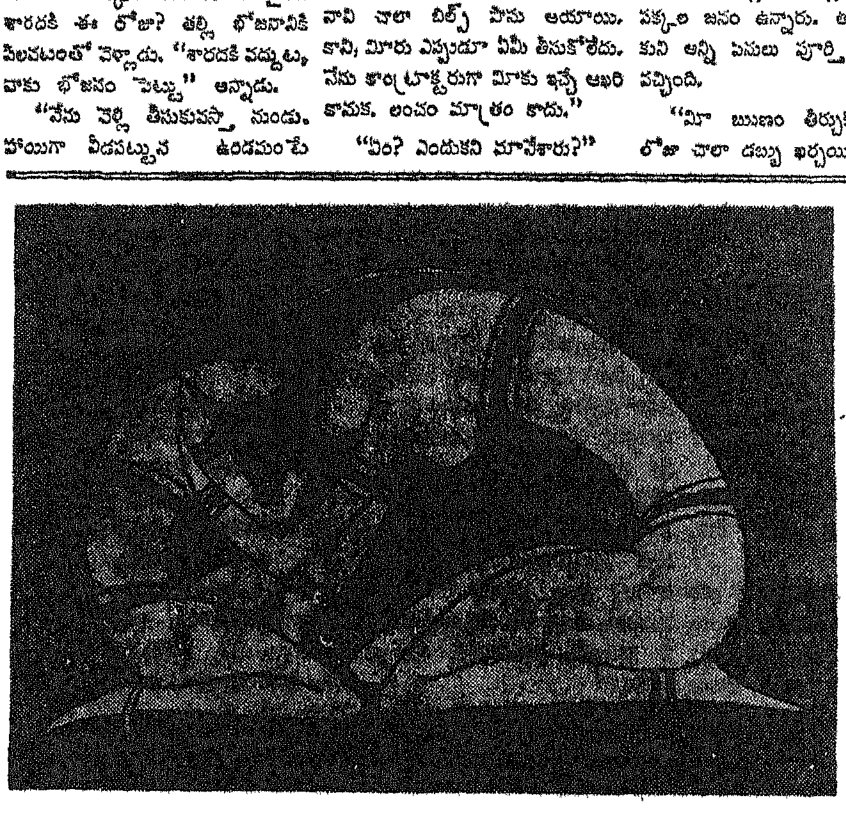

చిత్రం—శ్రీ [illegible]

ఉంటే కొంత బాధయినా మరిచి పోతాను."

శారద ఎంత చెప్పినా వినకుండా నెల రోజులు సెలవు పెట్టించాడు. సెలవు కాగితం తనే ఆఫీసుకు తీసుకువెళ్ళి ఇచ్చాడు. బలవంతంగా నెల రోజులు సెలవు ఎందుకు పెట్టించాడో శారదకు అర్థం కాలేదు.

పని మనిషి వంట చేసింది. ఆ రోజు రఘునాథరావు కూడా అక్కడే భోజనం చేశాడు.

మూడు గంటల వేళ జట్కా వచ్చి గుమ్మంలో ఆగింది.

"రా, అమ్మా!" రఘునాథరావు గుమ్మంలోకి వెళ్ళాడు.

శారదకి అర్థమయింది.

"మిమ్మల్ని కూడా శ్రమ పెడుతున్నాము. మీరు ఎవరో మాకు తెలియకపోయినా, మీకు చాలా ఇబ్బంది కలిగిస్తున్నాము." నెమ్మదిగా అంది శారద.

"అబ్బాయి అన్నీ చెప్పాడు. నెల రోజుల పాటు మాతో ఉందురుగాని — మా ఇంటికి రండి. నేను మిమ్మల్ని తీసుకువెడదామనే వచ్చాను" అంది రఘు తల్లి అనసూయమ్మ.

శారద తెల్లబోయింది. లోకంలో ఇంత మంచి వాళ్ళు ఉంటారా అనుకుంది.

అనసూయమ్మ అంది: "ఏమీ సంకోచం వద్దమ్మా! ఇంట్లో ఉండేది వాడు, నేనే. మనసు కాస్త కుదుట పడగానే వద్దువుగాని."

శారదకు అప్పుడు అర్థమయింది — అన్నీ ఆలోచించుకునే తనని నెల రోజులు సెలవు పెట్టించాడు.

"తాడనుకుని ముట్టుకుంటే పామై కరిచిందట. అలా ఉంది. మీకు మేము గుదిబండలా తయారయినట్టున్నాము."

"శారదగారూ! మీరు ఏమీ ఆలోచించవద్దు. ఆలస్యం అవుతుంది. సాయంత్రానికి ఇల్లు చేరుకోవాలి. పదండి" అన్నాడు రఘు.

"వెడదాం, అక్కా! అంతగా బతిమాలుతుంటే ఏమిటి? కొన్ని రోజులు ఎక్కడికైనా వెడదాము. ఇంట్లో ఉంటే మాకూ బెంగగా ఉంటుంది" అన్నారు తమ్ముడు, చెల్లెలు.

ఇక చేసేది లేక అవసరం అయిన బట్టలు సర్దుకుని బయలుదేరారు. అక్కడికి వాళ్ళ ఊరు ఎంతో దూరం లేదు. అయిదు మైళ్ళు, పల్లెటూరు. ఊరిలో ప్రవేశించి కొంచెం దూరం వెళ్ళాక ఒక పెంకుటిల్లు ముందు ఆగింది బండి. పెద్ద పెంకుటిల్లు. చుట్టూ ఎత్తైన ప్రహరీ గోడ. సంక్రాంతి పండుగకు వేసిన సున్నం, రంగులు ఇంకా కొత్తగానే కనిపిస్తున్నాయి. వసారాలో రెండు పక్కల అరుగులు ఉన్నాయి. మధ్యలో ఇంట్లోకి వెళ్ళటానికి మెట్లున్నాయి. గుమ్మానికి చక్కటి పువ్వుల తెర ఉంది. లోపలికి అడుగు పెట్టగానే పెద్ద గది ఉంది. ఎదురుగా దేశ నాయకుల పటాలు అయిదారు ఉన్నాయి. మధ్యలో సోఫా సెట్టు ఉంది. పాతకాలం నాటి కుర్చీలు రంగు వేసి ఒక పక్కగా పెట్టారు. ఇల్లంతా ఎంతో పరిశుభ్రంగా ఉంది.

"కూర్చోండి. ఏమీ మొహమాటం వద్దు. మీ ఇల్లే అనుకోండి" అన్నాడు రఘునాథరావు.

ఇంతలో పాలేరు అందరికి కొబ్బరి బొండాలు తీసుకువచ్చి ఇచ్చాడు.

"మీ సామాను పక్క గదిలో పెట్టించాం. స్నానం చేసి రండి. కాస్త విశ్రాంతిగా ఉంటుంది." అంది అనసూయమ్మ.

ఎనిమిది గంటలకి భోజనాలు చేసి అందరూ వాకిట్లో కూర్చున్నారు. పని మనిషి వచ్చి అరుగు మీద చాపలు వేసింది. ఇంతలో నలభై ఏళ్ళ లోపు మగవాళ్ళు పలకలు పుచ్చుకు రాసాగారు.

"అదేమిటి, అక్కా, అంత పెద్దవాళ్ళు పలకలు తెస్తున్నారు?" అన్నాడు శారద తమ్ముడు వేణు.

పిల్లలకి రఘు చదువు నేర్పుతున్నాడు గావల్సు అనుకుంది శారద. ఆ మాటే తమ్ముడితో అంది. ఒక అరగంటలో ముప్ఫై మంది వరకు వచ్చి అరుగుల మీద సర్దుకు కూర్చున్నారు. రఘు వచ్చి అందరిచేత పాఠం చదివించి, అంత క్రితం రోజు చెప్పిన పాఠాలు వ్రాయించాడు. కొత్త పాఠం చెప్పాడు. తరవాత వాళ్ళకి కావలసిన వ్యవసాయ విషయాల గురించి మాట్లాడారు. ఆ రోజు పేపరులో విశేషాలు చెప్పాడు. ఇవన్నీ అయ్యేసరికి పది గంటలు అయింది. అందరు దణ్ణాలు పెడుతూ వెళ్ళిపోయారు.

ఎంత ఓపిక, పట్టుదల ఉన్నాయి అనిపించింది శారదకి.

"మీలాంటి వారు ఒక్కరున్నా గ్రామానికి ఈపాటికి దేశం చాలా బాగుపడేది" అంది శారద మెచ్చుకోలుగా.

"మీరు నన్ను అట్టే పొగడకండి! స్వాతంత్ర్యం వచ్చి ఎన్ని సంవత్సరాలైనా, ఎటు వెడితే గమ్యం చేరుకుంటామో తెలియని స్థితిలో ఉన్నాము. అది మన దురదృష్టం. స్వాతంత్ర్యంకోసం చేసిన త్యాగాలు వృథా అవుతున్నాయి. అప్పటి వారు ఒక్కొక్కరే మనకి కరువు అవుతున్నారు. అప్పటి వారిలో ఉండే నీతి, నిజాయితీ, కార్యదీక్ష ఇప్పటి వారిలో కనీసం వెయ్యోవంతు ఉండినా ఈ పాటికి ఎంతో పురోగమించేవాళ్ళం. అప్పటి

స్నేహ మాధుర్యం

దూరం స్నేహితుల మధ్య ఆత్మీయతను పెంచుతుంది. కాలం జరిగిన కొద్దీ స్నేహ మాధుర్యం ఎక్కువవుతుంది. ఎడబాటువల్ల, కోల్పోయిన ప్రియ బాంధవి విలువ తెలుస్తుంది.

—హొవెల్

వాళ్ళు దేశం కోసం సర్వం త్యాగం చేశారు. కాని, ఈ రోజు సంపాదించిన డబ్బు ఎలా దాచుకోవాలో తెలియక, ఆ ఆలోచనతోనే వాళ్ళ కాలం గడిచి పోతూంది. దేశం గురించి ఆలోచించే తీరిక వాళ్ళకి ఉండటం లేదు."

"మీరు మరీ అన్యాయంగా మాట్లాడకండి! ఏమీ చేయకుండా ఇన్ని ప్రాజెక్టులు ఎలా వచ్చాయి? అన్ని రంగాలలోను సాధిస్తున్న అభివృద్ధి చూస్తూ, చదువుకున్న మీలాంటి వాళ్ళు కూడా ఇలా మాట్లాడడం బాగాలేదు."

"అభివృద్ధి చెందలేదని నేను అనటం లేదు. కాని, నిరుద్యోగం, ఆహార సమస్య మరీ అధికం అవుతున్నాయి గాని, తగ్గడం అనేది కనిపించటం లేదు."

"మన దేశ జనాభా ఎక్కువ. ఎంత మందికి ఉద్యోగ అవకాశాలు వస్తాయి?"

"సరే, ఉదాహరణకి మీ కుటుంబం తీసుకోండి. మీ చెల్లెలికి, తమ్ముడికి చదువు ఎందుకు చెప్పిస్తున్నారు? ఉద్యోగ అవకాశాలు ఎలాగూ ఉండవు అని మీరు ఊరుకున్నారా? వాళ్ళ శ్రేయస్సు కోసం మీరు శ్రమపడుతున్నారు. అలాగే ప్రజా ప్రతినిధి అని నిలబడ్డ ప్రతి వాడు వీళ్ళు నా ప్రజలు, నా దేశం, వీళ్ళు బాగు పడాలి, నా దేశం బాగుపడాలి అనుకోవాలి. అంతవరకు మన స్థితి ఇంతే. ఇది ఒక్కరి వల్ల అయ్యే పని కాదు."

"ఒరేయ్! ఇంక పడుకోండి! ఈ పురాణం మొదలు పెట్టావంటే నీకు రాత్రి, పగలు తెలియదు. పడుకో, అమ్మా!" అంటూ లేచింది అనసూయమ్మ.

ఇరవై రోజులు గడిచిపోయాయి. ఒక రోజు శారద పెరటిలో మొక్కలకి నీళ్ళు పోస్తోంది.

"పాలేరు ఉన్నాడుగా? మీ కెందుకు శ్రమ?" అన్నాడు రఘు. అప్పుడే పొలం నుంచి వస్తూ.

"తప్పేముంది? కాలక్షేపం అవుతుంది మీ ఋణం తీర్చుకున్న వాళ్ళం అవుతాము."

"ఈ మాత్రానికే ఋణం తీరుతుందా?"

"అంటే? మీ మొక్కలకి సేవ చేస్తూ ఇక్కడే ఉంటే ఋణం తీరుతుందా?"

"అలా జరిగితే నేను, నా మొక్కలూ కూడా చాలా అదృష్టవంతులం."

శారద త్రుళ్ళిపడింది. తల వంచుకుని లోపలికి వెళ్ళిపోయింది.

తొందరపడ్డానేమో అనుకున్నాడు రఘు.

ఒక రోజు ఊళ్ళోకి తోలుబొమ్మలాట వచ్చింది. అనసూయమ్మ, పని మనిషి బయలుదేరారు. మేము ఎప్పుడూ చూడలేదు, వస్తామని బయలుదేరారు వేణు, సుశీల.

"ఒరేయ్, రఘూ! నువ్వు ఇంట్లో ఉండు. అమ్మాయి ఒక్కర్తే ఉంది" అని సమాధానంకోసం చూడకుండా వెళ్ళిపోయింది అనసూయమ్మ.

'తప్పదు మరి అమ్మగారి ఆజ్ఞ' అనుకుంటూ అక్కడే ఉన్న మంచం మీద కూర్చున్నాడు రఘు.

వేసవికాలం అవటం వల్ల మంచాలు ఆరుబయట వేశారు.

శారద మంచం మీదే కూర్చుని ఉంది.

"పడుకోండి" అన్నాడు రఘు.

"నేను నాలుగు రోజుల ముందే వెడదామని అనుకుంటున్నాను. వేరే ఇల్లు చూసుకోవాలని ఉంది. మా అమ్మ తిరిగిన ఇంట్లో ఉండలేనేమో అని అనిపిస్తోంది."

"మీ స్వంత విషయాల్లో కలగ చేసుకున్నానని అనుకోవద్దు. మీకు ఆస్తి ఏమైనా ఉందా?"

"పది వేలు మాత్రం ఉన్నాయి. ఇక ఆస్తి ఏమీ లేదు. ఉన్న కొద్ది పొలం అమ్మేసి అమ్మ నా దగ్గరే ఉండిపోయింది. ఆ పదివేలలో సుశీల పెళ్ళి, వేణు చదువు పూర్తి కావాలి. ఎంతవరకు జరుగుతాయో? పది వేలలో రాని పెళ్ళి అవుతుందా అనిపిస్తోంది. ఇంకా ఏ నిర్ణయానికీ రాలేకపోతున్నాను."

"మీరు వివాహం చేసుకోరా? మీకు ఇష్టం అయితే సమాధానం చెప్పండి. లేకపోతే వద్దు."

"సరే! మాకు ఆపద సమయంలో ఎంతో సహాయం చేశారు. ఆ బాధ పంచుకునేందుకు మా అమ్మ కూడా లేదు" అంటూ జరిగిన సంగతి చెప్పింది.

"ఇప్పుడు చెప్పండి! నాకు పెళ్ళి చేసుకోవాలనే ఆశ ఎలా ఉంటుంది? మేము పేదవాళ్ళం కాబట్టే కదా నాన్న నన్ను చేసుకోలేదు? నా అంత దురదృష్టవంతులు ఉండరేమో? అన్నిన్ని

కొన్ని కోటలు, వాని వన్నెచిన్నెలు

రోహితాస దుర్గం

రో[illegible] [illegible] ఏర్పడిందని [illegible] ఈ [illegible] [illegible] హిందూ అంటారు. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఈ కోటకి [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] అంటారు. [illegible] ఈ కోట [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] అని [illegible] ఈ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] అంటారు [illegible]

ఈ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] కోటదర్వాజా, [illegible] [illegible] అనే నాలుగు ముఖ్య [illegible] ద్వారాలు [illegible] [illegible] ఘటులు ఎక్కువగా [illegible] అంగాకంటాయి. ఈ దుర్గం 15 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] గా [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] కాలంలో కూడా [illegible] [illegible] [illegible] ఇలా [illegible] [illegible]

ఈ కోటకి బయట ఉన్న ప్రాకారం లోకి [illegible] ముంది ప్రవేశిస్తాం. ఆ తర్వాత లోపలి భవనాల్లోకి వెళ్ళడం ఎంతో కష్టదాయక మవుతుంది.

ఈ కోటలో ముఖ్యమైనది పెళ్ళి [illegible] మహల్ [illegible] అనే భవనం. [illegible] రాజా మాన్‌సింహ్ నిర్మించాడు. ఇరువైపులా రెండు రాతి ఏనుగు బొమ్మలతో హాథియాపోల్ అనే ప్రవేశ ద్వారం ఈ భవనానికి ఉంది. దర్బారుకి స్తంభాలు [illegible] ఉన్న ఈ రెండంతస్తుల భవనంలో మాన్‌సింహ్ రహస్య సమావేశాలు జరుపుతుంటాడు. రంగమహల్‌లో మాన్‌సింహ్ ఉంటాడు. తర్వాత [illegible] [illegible], తర్వాత రెండంతస్తుల అద్దాల మేడ ఉన్నాయి. ఇందులో ఎన్నో దేవాలయాలు ఉండేవి.

1557 ప్రాంతంలో షేర్షాకి హుమయూన్‌కి మధ్య సంఘర్షణ జరుగుతూ ఉండేది. షేర్షా తన కుటుంబాన్ని ధనాన్ని దాచుకోడానికి ఈ దుర్గం సురక్షితంగా ఉంటుందని భావించాడు. ఇందులో

కాలిపు వీరభద్రుడు

[illegible] మోసాన్ని ప్రయోగించి ఈ దుర్గ పాలకుడు షేర్షా స్త్రీలకు ఆశ్రయం ఇచ్చాడు. స్త్రీలకి బదులు పాలకీలలో సాయుధ భట వర్గం కోటలో ప్రవేశించగా షేర్షా కోటకి అధికారి అయ్యేడు. 1576 లో ఈ కోట అక్బరు పాలన లోకి వచ్చింది.

1587 లో రాజా మాన్‌సింహ్ బీహారుపై అధికారాన్ని సంపాదించి ఈ కోటని అభివృద్ధిలోకి తీసుకు వచ్చాడు. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఈ కోటలో [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] వచ్చారు.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 1764 లో [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] కోటలో [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 1857 లో [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఈ దుర్గాన్ని తన కేంద్రంగా చేసుకొని ఆంగ్లేయులతో పోరాటం సాగించాడు. కాని, ఈ [illegible] [illegible] ఆంగ్లేయుల చేతుల్లోకి [illegible] [illegible]

ఈ కోటలో [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] కోట [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ★

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] అర్థం లేదు."

"శారదా! నేను [illegible] చేసేది [illegible] [illegible] [illegible] కాదు, నా [illegible]. నీకు అంగీకారం అయితే పెళ్ళి [illegible]."

శారదకి తను వింటున్నది ఏమిటో అర్థం కాలేదు. [illegible] అంత అదృష్టమా! [illegible] ఏమీ చెప్పలేకపోయింది.

"శారదా! నేను ఏం చదివానో నా [illegible] [illegible] ఉంటారు. నేను అగ్రికల్చరల్ బి. ఎస్‌సి. పాసు అయ్యాను. ఉద్యోగం చెయ్యటం ఇష్టం లేక వ్యవసాయం చేస్తున్నాను. నాకు కొన్ని ఆదర్శాలు ఉన్నాయి. ఈ [illegible] రోజులలో [illegible] అర్థం చేసుకుని ఉంటారు. మీ [illegible] [illegible] [illegible] కనుకను ఏమీ [illegible]."

"రఘూ! మీరు అడిగినా నేను ఏమీ ఇవ్వలేను. నా [illegible] బాధ్యతలు మీరు చూస్తూనే ఉన్నారు."

"నాకు అర్థమయింది. వేణు, సుశీల బాధ్యత ఇద్దరిదీను."

"కానీ, మీరు అంత త్యాగం చేయటం ఇష్టం లేదు. మన పెళ్ళి అయినా వాళ్ళిద్దరు స్థిరపడేవరకు నేను ఉద్యోగం చేస్తాను. వాళ్ళను మరొకరి మీద ఆధారపడనివ్వను. మీరు ఆలోచించుకోండి. తొందరపడి ఒక నిర్ణయానికి రావద్దు."

ఇంటిలో అందరూ వచ్చారు.

"అక్కయ్యా! నువ్వు రాలేదు గాని చాలా బాగుంది" అన్నాడు వేణు.

కొంతసేపు కబుర్లు చెప్పుకుంటూ ఒక్కొక్కరే నిద్రలోకి జారుకున్నారు.

శారద సెలవు అయిపోయింది. ఆ రోజే ప్రయాణం.

రఘు అందరికీ బట్టలు తెచ్చాడు.

"శారదా! చీర తీసుకుని కట్టుకో, అమ్మా!" అంది అనసూయమ్మ.

"ఇవి కూడా ఎందుకు? మీరు చేసిన సహాయానికి ఎలా కృతజ్ఞత చెప్పాలో తెలియటం లేదు!" మాట్లాడలేక పోయింది. కళ్ళలో నీళ్ళు చిమ్మింది.

"పిచ్చమ్మా! పిచ్చుకు! ఇందులో నా స్వార్థం కూడా ఉంది. ఈ ఇంటి కోడలిగా చీర కట్టుకో, అమ్మా!"

"అమ్మా!" అంటూ ఒక్కసారిగా అనసూయమ్మని కౌగిలించుకుంది శారద.

"నాకు రఘు అన్ని విషయాలు చెప్పాడు. త్వరలోనే అన్ని ఏర్పాట్లు చేస్తాను. మీ ఇద్దరు కలకలలాడుతూ ఉండటమే నాకు కావలసింది, తల్లీ" అంది అనసూయమ్మ. శారద ఉద్యోగంలో చేరింది.

రఘు, శారదల వివాహం జరిగింది. అయిదు సంవత్సరాలు గడిచాయి. సుశీల పెళ్ళి అయింది. వేణు ఉద్యోగంలో స్థిరపడ్డాడు.

"శారదా! నువ్వు పెట్టిన గడువు పూర్తయింది. నువ్వు అనవసరంగా శ్రమపడటం ఇష్టం లేదు. అమ్మ కూడా పెద్దదయింది. ఇద్దరు పిల్లలని, ఇంటి బాధ్యతని చూసుకోలేకపోతోంది" అన్నాడు రఘు.

"వచ్చే నెలలో మానేస్తాను."

"ఆ గడువు ఏమిటని ఏమైనా విశేషమా?"

"వచ్చే నెలలో మీ పుట్టిన రోజు! మీ పుట్టిన రోజు కానుకగా ఉద్యోగం మానేస్తాను."

"ఇంకేం! నేను సిసాయి పంపి [illegible]. ఉద్యోగం నేను ఇప్పుడు గావి."

ఇద్దరు నవ్వుకున్నారు. రెండు రోజులు గడిచాయి.

"శారదా! ఇంకా తయారవలేదా! ఆఫీసుకి టైము అవుతోంది!"

"ఈ కాగితం తీసుకువెళ్ళి ఆఫీసులో ఇవ్వండి."

"రెజిగ్నేషను కాగితం! వచ్చే నెలలో మానేస్తా నన్నావు కదా?"

"రెండు మూడు రోజులలో వచ్చి ఫైల్స్ హాండ్ ఓవరు చేస్తానని చెప్పండి."

"ఏమైంది, శారదా? ఒక్క రాత్రిలో అలా మారిపోయావే! నాకు చెప్ప కూడనిది ఏమైనా ఉందా?"

"లేదు, రఘూ! కొత్తగా వచ్చిన ఆఫీసరు శ్రీనివాసరావు."

రఘు మాట్లాడకుండా రెజిగ్నేషను కాగితం తీసుకు వెళ్ళాడు.

"ఇంజనీరు గారు పెళ్ళాం మీద వెళ్ళారు! సరే, ఆ కాగితం ఇలా ఇవ్వండి. వైల్స్ హాండ్ ఓవర్ చెయ్యమని చెప్పండి" అన్నాడు మానేజరు.

నిన్నటి వరకు నవ్వి పలకరించిన మనిషి ఎవరికి ఏమీ చెప్పకుండా ఎందుకు రెజిగ్నేషను పంపిందో ఆఫీసులో వాళ్ళకు అర్థం కాలేదు.

వచ్చే నెలలో పని మానేస్తానన్న కోడలు తెల్లారేసరికి ఎందుకు మనసు మార్చుకుందో అనసూయమ్మకి అర్థం కాలేదు.

ఇంజనీరుగా రంజాన్ నాలుగు వ్యయంగా ఇంటికి వచ్చి అందంగా ఇచ్చిన వెయ్యి రూపాయలు ఎందుకు తిరిగి ఇచ్చాడో భూషయ్యకి అర్థం కాలేదు. చిల్లా ప్రాంతం కదా, నాలుగు రాళ్ళు వెనకేసుకుంటాడని వేయిస్తే ట్రాన్స్‌ఫర్ ఎందుకు చేయించుకున్నాడో మామగారికి అర్థం కాలేదు.

ఇంకా ఎంత ప్రశ్నలలో అనుకున్న హరిజనులకి తమకి ఆ భూమి పెర్మనెంటుగా ఇస్తున్నట్లు గవర్నమెంటు దగ్గిరనుంచి ఆర్డర్సు అంత త్వరగా ఎలా వచ్చాయో అర్థం కాలేదు.

శారదకోసం ఉన్నా [illegible] [illegible] గలిగినవే తృప్తి [illegible] మిగిలింది. *